

АНДРИЈА Б. СТОЈКОВИЋ, Београд

ПИТАЊЕ ПОГЛЕДА НА СВЕТ У НАШИМ ЗВАНИЧНИМ ПАРТИЈСКИМ ДОКУМЕНТИМА И ДОКУМЕНТИМА ДРУГИХ КОМУНИСТИЧКИХ ПАРТИЈА

1. Познато је да ниједна социјална револуција у историји човечанства — робовласничка, феудална, буржоаска, социјалистичка — није остварена истовремено у целом свету, већ су то били процеси који су трајали деценијама, па и вековима — а неки народи ни до данас нису изашли из првобитне заједнице нити ступили на путеве свога револуционарног развика. Оди-гравајући се у разним временима и у различитим социјалним, националним, расним, а нарочито класним условима и односима снага, ове се револуције нису могле и нису остваривале на униформан већ на више или мање особен начин. Стога су и њихове идеолошко-теоријске основе — уз заједничке особине које су им давале општи карактер робовласничке, односно феудалне, буржоаске и социјалистичке револуције — биле и морале бити специфичне, особене у свим земљама које су кроз те револуције прошле.

1.2. Овај закон јединства општег, посебног и појединачног у најразвијенијој форми јавља се у социјалистичкој револуцији и у марксизму као њеној идеолошко-теоријској основи. У Манифесту комунистичке партије и у другим својим програмским списима, борећи се за научну заснованост и хуманистичку усмереност социјалистичке револуције као остварења историјске нужности нашега доба деловањем радничког покрета и других напредних снага савременог света, Маркс и Енгелс, а затим нарочито Лењин, предвиђали су да ће се и социјалистичке револуције остваривати у веома различитим, а то значи специфичним условима и њима одговарајућим формама широм света.

Суочени не само са различитим већ и супротним и противуречним идејним тенденцијама и у самој Интернационали, Маркс и Енгелс су морали бити свесни чињенице да ће авангарда остваривања тих специфичних путева појединих земаља у социјализам морати да на основама општих законитости и принципа марксизма (као теоријске основе смене буржоаског друштва социјалистичким), које су они открили и против чијег су се ревизионистичког мењања као и против догматизовања борили, изгради специфичне погледе на свет и тиме органоне револуција које изводи, обогаћујући и даље развијајући марксизам, а то значи и стално превазилазећи његове застареле и погрешне елементе.¹

Поставши светски процес социјализам се (и марксизам као његов органон) управо остварује на тај начин. Аналогно учењима свих корифеја филозофске мисли која су се одржала, па су и данас присутна у животу човечанства, као што су Платон, Аристотел, Конфуције, Тома Аквински, Декарт, Спиноза, Кант, Хегел, и Марксово учење — не у својству канона већ живог органона социјалистичких револуција XX века — морало је (решавајући нове проблеме у новим условима) доживети и доживело је спецификацију, диференцијацију или „плурализацију“. Ово до те мере да је данас, нарочито површном посматрачу, теже запазити основна заједничка схватања („угаоне каменове“ марксизма, како их је назвао Лењин) која и даље представљају монистички „заједнички именитељ“ тога плурализма, односно оно опште и законито које се манифестује у бескрајној разноврсности посебних и појединачних форми, које лакше падају у очи.

1.3. Наш задатак у овом реферату² биће да изложимо схватања погледа на свет у званичним партијским документима КПЈ, односно СКЈ, и других значајнијих комунистичких и радничких партија савременог света, и то да их изложимо уз само примарну њихову експликацију — остављајући за другу прилику њихову дубљу и свестранију експликацију за коју је потребно и ново истраживање и много већи обим излагања него што је један овакав реферат.

¹ Видети А. Б. Стојковић, *Превазиђена дилема: Монизам или плурализам марксизма*, Дијалектика, 4, 1977, стр. 51—55.

² У формулисању теме и указивању на изворе и литературу аутору су помогли др Драгутин Лековић и др Вуко Павићевић, који су (као и др Милорад Бертолино) читали и прву верзију реферата и дали низ корисних примедба, на чему им аутор топло колегијално захваљује. Реферат је, међутим, обимом од 10 ауторских табака далеко превазишао уобичајене оквире, па се овде доноси само његов општи закључак, док је цео текст, подељен на пет чланова који чине релативно засебне целине, у штампи у часописима *Марксистичке теме*, *Дијалектика*, *Градина* и *Наше стварање* (бројеви за 1978). Читаоци који желе потпуну документацију свих овде изложених теза упућују се на поменуте чланке.

1. ПОГЛЕД НА СВЕТ КПЈ (СКЈ)

2.1. Ако оставимо по страни социјалистички период развитка нашег радничког покрета о чијем је погледу на свет научна анализа превазишла званичне партијске оцене дате на V конгресу КПЈ (1948), у нашим конгресним документима поглед на свет се схвата на следећи начин:

2.2. од 90-тих година XIX века *марксизам*, а од почетка XX века и *лењинизам*, постају поглед на свет радничког покрета у Србији, а затим и у другим југословенским земљама, тежећи спајању *науке социјализма* са моралношћу бораца за социјализам, односно са вредносно-нормативном страном марксизма и комунизма;

2.3. после извесних колебања у идеологији КПЈ, од 1928. године (IV конгрес КПЈ) тај поглед се назива *револуционарни марксизам и лењинизам*, али и *марксизам-лењинизам* и схвата се као *теорија и наука*, тако да је његова вредносно-хуманистичка страна остала у сенци;

2.4. у периоду од 1937. до 1948. године поглед на свет КПЈ назива се *марксизам-лењинизам*, односно *научни социјализам* и схвата се, од документа до документа у нијансама различито, као *учење, наука и теорија*, односно *научна теорија* Маркса, Енгелса, Лењина и Стаљина и посебно се истиче њен морално-вредносни смисао и садржај неодвојив од научности социјализма, односно марксизма-лењинизма, а *социјалистички реализам* под називом *нови реализам* сматра се његовом естетичком основом;

3.1. цело ово време, тј. од почетка XX века, а нарочито од 1937. и од V конгреса КПЈ 1948. године, филозофски конституент марксизма-лењинизма назива се *дијалектички и историјски материјализам*;

3.2. религија се искључује из партијског погледа на свет и религиозност се сматра неспојивом са чланством у КПЈ;

3.3. нарочито се подвлачи независност наше Партије и специфичност нашег пута у социјализам, а под интернационализмом се од 1937. године подразумева солидарност са комунистичким покретима свих земаља, уз пуно поштовање независности и специфичности свих партија у борби за социјализам;

3.4. у условима НОР-а и револуције 1941—1945. године и почетка изградње социјализма у нашој земљи (чији су самоуправљачки почеци у народноослободилачким одборима од првих дана устанка) високо се цени и разрађује морално-хуманистички кодекс бораца за социјализам.

4. Овим погледом на свет, тј. *марксизмом и лењинизмом*, односно *дијалектичким и историјским материјализмом* као његовим филозофским делом, спецификованим на наше услове, КПЈ се руководила у припреми и извођењу револуције 1941—1945. године и у изградњи самоуправљачког социјализма до данас.

5.1. Период од сукоба КПЈ са Информбироом, односно са стаљинским хегемонизмом, империјализмом и догматизмом (1948), па до данас, период изградње самоуправљачких друштвених односа у нашој земљи и афирмације независне и мирољубиве политике СФРЈ, карактерише се све већим осамостаљивањем погледа на свет путем осмишљавања сопственог револуционарног искуства и уз коришћење нама одговарајућих тековина целокупног идејног фонда социјалистичких револуција нашег доба (а не првенствено искустава КПСС) и борбе напредних покрета целог савременог света, нарочито покрета несврстаних.

5.2. Тек је Четврти пленум КПЈ (1951) могао да да тачну оцену стаљинског марксизма-лењинизма као „прагматистичке вулгаризације марксизма“, као „ревизионизма“, „реакционарне идеологије“ и „реакционарне, освајачке и експлоататорске праксе“ и да му јасно противстави изворни *марксизам* као науку која се развија уопштавањем друштвене праксе и предвиђањем будућности научним методама, науку која је другом својом страном систем вредности социјализма и комунизма. Ради разграничења од стаљинског марксизма-лењинизма поглед на свет наше Партије сада се назива *марксизам* и под основним питањима *марксизма* подразумева *дијалектички и историјски материјализам и политичку економију*. Експлицитним одбацивањем стаљинизма и његовог централистичког хегемонизма и окретањем изворном марксизму (и лењинизму), сопственом искуству и искуству свих прогресивних покрета савременог света успоставља се, у ствари, потпуни континуитет конституисања југословенске варијанте марксизма, започет још у доба Маркове Интернационале.

6.1. Године 1952 (Шести пленум ЦК СКЈ) поново се враћа терминологија: „теорија научног социјализма“, односно „теорија марксизма-лењинизма“, акцентује се њена научност (уз слободу научног, уметничког и уопште културног стваралаштва, слободу вероисповести осим за чланове СКЈ који морају бити атеисти) и њен хуманизам, односно етичка страна. Јануара 1954. Трећи пленум ЦК СКЈ одбацио је либералистички ревизионизам Милована Ђиласа.

6.2. И данас важећи *Програм СКЈ* усвојен на Седмом конгресу 1958. године доследно говори по правилу о *марксизму и лењинизму*, односно *научном социјализму* као погледу на свет СКЈ (али изузетно и о *марксизму и марксистичком погледу на свет*), док *Статут СКЈ* употребљава називе *теорија научног социјализма* и *теорија марксизма-лењинизма*. У противставу према стаљинизму наглашава се да марксизам-лењинизам „није догма“ већ „основа практичне делатности“ чији је садржај „учење о основним законима развитка природе, друштва и мишљења и о неминовности победе социјализма, чији су оснивачи Маркс и Енгелс и које су даље, у новим условима, кроз праксу

револуционарне борбе, развили Лењин и други марксисти“ — чиме се уверљивим аргументима негира идејни монопол КПСС над марксизмом-лењинизмом. Поново се наглашавају концепцијске одлике тог погледа на свет: јединство *научности и хуманизма*, јединство *опште законитости и специфичности облика револуционарног процеса* и *друштвена и научна пракса* као „пресудни критериј објективне истине у области друштвених наука“.

6.3. Осми конгрес СКЈ (1964) поново прихвата синтагму *марксизам-лењинизам*, наглашава јединство његове научне и етичко-хуманистичке стране, одбацује „апстрактни хуманизам“ и „*техничко-хуманистичко, у суштини бирократско мишљење*“. Девета седница ЦК СКЈ (1968) одбацује филозофско-политичку платформу и праксу групе екстремних југословенских антрополошких марксиста као „директно супротну платформи Савеза комуниста“, истовремено констатујући историјску чињеницу да је поглед на свет КПЈ, односно СКЈ, у суштини увек, поред научне, садржао и антрополошко-хуманистичку страну конкретно засновану и остваривану целином процеса социјалистичке револуције.

6.4. Девети конгрес СКЈ (1969) понавља раније исказане концепцијске карактеристике *научног социјализма*, односно *марксизма и лењинизма* — нарочито његову научност и хуманизам („демократски, хумани концепт социјалистичког друштва“). У периоду од Деветог до Десетог конгреса СКЈ (1969—1974) говори се о отвореном *марксизму, марксистичкој научној мисли, научно-социјалистичком погледу на свет* СКЈ и противставља се продору немарксистичких идеологија (*идеологије спонтаности, ирационализма, прагматизма, опортунизма и компромиса, као и апстрактног хуманизма*) које теже да допуне и поправе марксизам аналогно класичном бернштајновском ревизионизму.

7. Десети конгрес СКЈ прокламује: „Теоријска и идејна основа деловања Савеза комуниста је научни социјализам, односно марксизам и лењинизам“ који је развојна *наука* и систем вредности („моралних и људских квалитета“), уз даљу афирмацију слободе научног и културног стваралаштва у аргументованој борби са идејним противницима; филозофски конституент *марксизам и лењинизам* термилошки се не идентификује.

8. *Општи закључак* био би да је, поред свих занемарљивих варирања и одступања која се могу разумети као нужност у сложеним друштвеним појавама као што су филозофија, уметност и друге манифестује или као неопходност историјског и политичког тренутка, поглед на свет наше Партије од 90-тих година XIX века (а као што су научне анализе ван званичних докумената СКЈ доказале — са Светозаром Марковићем још од

времена Марксове Интернационале) доследно био на наше услове спецификовани научни социјализам, односно марксизам, а затим марксизам и лењинизам са дијалектичким и историјским материјализмом као филозофским конституентом, са две своје нераздвојне стране — научном и вредносно-хуманистичком, уз временом (нарочито од 1948) све снажније истицање његовог критичког и практичко-стваралачког и ослободилачког карактера.

Сличан општи закључак следи и из анализе погледâ на свет свих значајнијих комунистичких и радничких партија савременог света.³

2. ПОГЛЕДИ НА СВЕТ КОМУНИСТИЧКИХ ПАРТИЈА У ЕВРОПСКИМ СОЦИЈАЛИСТИЧКИМ ЗЕМЉАМА

9.1. Све комунистичке и радничке партије у европским социјалистичким земљама експлицитно и чак наглашено полазе у своме целокупном раду од *научног социјализма или марксизма-лењинизма*. Тако КПСС (1961) за све земље „социјалистичког лагера“ (где се укључује и НР Кина а искључује СФРЈ) прокламује *јединствену идеологију — марксизам-лењинизам или научни социјализам*, истог типа економску основу, јачање улоге државе итд.⁴ Горње ставове следе Бугарска КП (1971) и Јединствена социјалистичка партија Немачке (1963), по којима је став према СССР и данас „пробни камен пролетерског интернационализма“; затим Пољска уједињена радничка партија (1971), КП Чехословачке (1966), Румунска КП (1969), Мађарска социјалистичка радничка партија (1970) и Албанска партија рада (1966, која једина од данашњих комунистичких и радничких партија, чије смо програме и статуте прегледали, у класике марксизма-лењинизма убраја и Ј. В. Стаљина). За поглед на свет карактеристично је да већина ових партија прећутно или експлицитно следи совјетски концепт блоковског унитаризма и етатизма; за извесну самоуправу у социјализму залаже се пољска партија, за специфичност развитка — румунска, источњемачка и албанска (која наглашава и принцип немешања у унутрашње послове „братских партија“ и земаља).

9.2. *Научност* марксизма-лењинизма истичу партије: совјетска, бугарска, источњемачка, пољска, чехословачка и румун-

³ На основу расположивих материјала, а и наших могућности, у даљем излагању реконструисаћемо погледе на свет комунистичких партија савременог света апстрахујући њихов настанак и развитак, које смо у основним цртама пратили у погледу на свет КПЈ (СКЈ).

⁴ Такав је смисао и општи закључак многих теоријских списа совјетских аутора. Примерице, академик и професор филозофије П. Н. Фјодосјејев целу своју књигу *Марксизм в XX веке*. Маркс, Енгелс, Ленин и современность (Москва 1972), посвећује доказивању тезе да савремена епоха следи лењинско-совјетски општи пут у социјализам.

ска. *Арелигиозност* својих чланова захтевају совјетска, бугарска, чехословачка, а донекле и источнонемачка партија, док остале вероватно сматрају да филозофски материјализам подразумева атеизам, па га у својим званичним партијским документима и не истичу (што може бити и из разлога извесне толеранције блажег степена испољавања религиозности једног дела својих чланова).

9.3. *Хуманистички смисао* марксизма-лењинизма, односно социјализма, посебно истичу КПСС, Бугарска КП и ЈСП Немачке; његову аксиолошку-моралистичку компоненту са релативно разрађеним кодексом прокламују совјетска, источнонемачка, нешто скромније бугарска и албанска партија, донекле и пољска, чехословачка, румунска и мађарска; његову уметничко-естетску компоненту на основама „социјалистичког реализма“ бугарска и совјетска, а донекле и источнонемачка партија.

9.4. *Дијалектички и историјски материјализам* као филозофску основу марксизма-лењинизма истичу КПСС и ЈСП Немачке, а *марксистичко-лењинистичку филозофију* без горњег назива помињу још и документи Бугарске КП.

10. Званични партијски документи, на основу којих су изведени горњи закључци, стари су и до десет година, али су и данас важећи, иако је у идеологији европских социјалистичких земаља у међувремену било извесних померања и промена, мада (колико се може просудити) више тактичке него стратегијске природе. Стога те промене не мењају општу слику погледа на свет тих партија, коју смо скицирали.

3. ПОГЛЕДИ НА СВЕТ КОМУНИСТИЧКИХ ПАРТИЈА У ЕВРОПСКИМ КАПИТАЛИСТИЧКИМ ЗЕМЉАМА

11. Погледи на свет комунистичких и радничких партија европских капиталистичких земаља несумњиво морају садржати извесне специфичности условљене специфичностима њихових земаља и народа и односом класних и других друштвено-политичких снага. Филозофски део најразвијенији је у програмима и статутима комунистичких партија Италије, Шпаније, Швајцарске и Норвешке, док је само скициран у партијским документима КП Француске.

12.1. Више или мање наглашено, све комунистичке и радничке партије европских капиталистичких земаља у својим званичним документима заснивају своју делатност на *научном социјализму*, односно на *марксизму-лењинизму*, али притом у одређеном степену прокламују самосталност и специфичност пута своје земље у социјализам; у томе се несумњиво угледају на КПЈ, односно СКЈ — али то нигде не истичу. То су: КП Италије, КП Француске, Немачка КП, КП Аустрије, КП Велике Британије, КП Ирске, КП Шпаније, КП Португалије, КП Грчке (за

земљу), Прогресивна партија радног народа Кипра (АКЕЛ), Швајцарска партија рада, КП Луксембурга, КП Сан Марина, КП Данске, КП Белгије, КП Холандије, КП Финске, Лева партија комуниста Шведске (позива се само на *научни социјализам* Маркса и Лењина, а не и на *марксизам-лењинизам*), КП Норвешке, Социјалистичка лева партија Норвешке (позива се само на *марксизам* без помена Лењина и лењинизма). КП Италије се уз то позива на уставан и ненасиљан долазак на власт и пут у социјализам; за вишепартијност се изјашњавају КП Француске, КП Аустрије и КП Шпаније а за уставност, непосредну демократију, децентрализацију и самоуправу КП Италије, КП Сан Марина и Швајцарска партија рада.

12.2. *Научност* марксизма-лењинизма истичу: КП Италије, КП Француске, Немачка КП, КП Аустрије, КП Велике Британије, Швајцарска партија рада, КП Луксембурга, КП Финске, Лева партија комуниста Шведске и КП Норвешке; не експликују научну страну марксизма-лењинизма већ га називају *теоријом* или *учењем* (што, ипак, значи да га сматрају научним) — КП Ирске, КП Шпаније, КП Португалије, КП Белгије, док Социјалистичка лева партија Норвешке „марксизам“ назива само „руководством за акцију“, а то значи методом борбе. КП Италије и КП Холандије допуштају да њихови чланови буду и *верници*; остале партије ове групе не истичу ни атеизам ни толеранцију религиозности својих чланова.

12.3. *Хуманистичку страну* марксизма-лењинизма наглашавају: КП Италије, КП Шпаније, КП Грчке (за земљу), КП Сан Марина, КП Данске, КП Норвешке; своде је, углавном, на слободарство — КП Аустрије и КП Велике Британије, док је експлицитно не обрађују: КП Француске, Немачка КП, КП Ирске, КП Португалије, ППРН Кипра, Швајцарска партија рада, КП Луксембурга, КП Холандије, КП Финске, Лева партија комуниста Шведске и Социјалистичка лева партија Норвешке. *Аксиолошко-етичку компоненту* разрађују: КП Италије, КП Сан Марина, КП Данске и КП Норвешке, у скици и КП Шпаније и КП Грчке (за земљу), док је не разрађују: КП Француске, КП Немачке, КП Аустрије, КП Велике Британије, КП Ирске, КП Португалије, ППРН Кипра, Швајцарска партија рада, КП Луксембурга, КП Белгије, КП Холандије, КП Финске, Лева партија комуниста Шведске и Социјалистичка лева партија Норвешке. *Уметничко-естетску компоненту* скицира само програмски документ КП Шпаније.

12.4. *Дијалектички и историјски материјализам* као *теоријски основ научног социјализма* детаљно разрађује Швајцарска партија рада, а донекле и КП Норвешке, док га програмска документа осталих партија ове групе не помињу, већ прећутно или експлицитно погледом на свет комунистичких и радничких партија сматрају марксизам-лењинизам у целини.

13. И овде је неопходно бар напоменути да је током последњих неколико година — нарочито у комунистичким партијама тзв. еврокомунизма (шпанска, италијанска и француска, којима се придружује и јапанска) — дошло до значајних одступања од напред скициране идеологије и погледа на свет, али да те радикалне промене, као радикализовање и (колико се за сада може судити) још више уношење нових концепцијских решења и неких већ познатих из фонда социјалдемократских партија и ревизионизма II интернационале, нису озваничене, па их ни ми нисмо унели у наша излагања.

4. ПОГЛЕДИ НА СВЕТ ЕВРОПСКИХ НЕМАРКСИСТИЧКИХ СОЦИЈАЛИСТИЧКИХ ПАРТИЈА

14. Европске немарксистичке социјалистичке партије своје мисаоне хоризонте траже у проширењу грађанског либерално-демократског погледа на свет до „социјализма са људским ликом“ који задржава приватну својину или је изузетно донекле ограничава, а одбацује марксизма и поготову лењинизма заснива на Франкфуртској декларацији Социјалистичке интернационале из 1951. године.

Тако Социјалдемократска партија Немачке као „партија народа“, а не партија радничке класе и њој сродних слојева, експлицитно је не само немарксистичка већ и *антимарксистичка* и *антикомунистичка*; привидно проповеда дезидеологизацију, а стварно маркузеовски „трећи пут између капитализма и комунизма“, и тиме између идеологија ових непомирљивих система, уз одржање приватне својине или њено незнатно ограничавање. Сасвим аналоган овоме је и програм Социјалистичке партије Аустрије која у своје редове прима кандидате без обзира на „класу“, али не трпи и марксисте, као и програм Социјалдемократске партије Шведске, који проповеда политички и идеолошки плурализам, али одбацује *лењинизам*, а тиме и савремене социјалистичке системе као поробљивачке — а сама се, као низ година владајућа партија, у пракси доказала као борац за учвршћење капитализма у Шведској. Слични су и ставови Радничке партије Норвешке и Демократског савеза финског народа.

15.1. О *научности* погледа на свет ових партија у строжем смислу тешко да може бити говора.

15.2. *Хуманистичка* и *аксиолошко-моралистичка* платформа је доминантни део погледа на свет ових партија. По своме садржају и методи она је *плуралистичко-еклектичка* и *апстрактно-утопијска*, *маркузеовско-блоховска*; као „основне вредности социјализма“ проповедају се идеје слободе „демократског социјализма“ које чини конгломерат различитих и супротних не само политичких већ и „различитих верских и мисаоних струја“, њихов заједнички именоватељ мање је противстав према капита-

листичком систему а више према „реалном социјализму“ заснованом на идеологији марксизма-лењинизма, при чему се као „демократски социјализам“ „са људским ликом“ не прихвата ни југословенски самоуправљачки социјализам.

15.3. Разумљиво је онда што су ове партије *далеко од дијалектичког и историјског материјализма*: оне само изузетно у својим редовима подносе и марксисте и тиме филозофске материјалисте (нпр. Социјалистичка партија Аустрије) и само изузетно теже организирању приватне својине и тиме експлоатације као остваривању програмских начела историјског материјализма Марксовог типа.

5. ПОГЛЕДИ НА СВЕТ КОМУНИСТИЧКИХ ПАРТИЈА У НЕКИМ ВАНЕВРОПСКИМ ЗЕМЉАМА

16.1. Од ваневропских партија у *социјалистичким земљама* прегледали смо програмска документа партија Кине, Монголије и Кореје, међу којима је монголска партија дала најразвијенији филозофски део програма.

Све три ове партије своју делатност експлицитно заснивају на *марксизму-лењинизму*, уз изузетно наглашену своју самосталност и специфичност пута својих народа у социјализам, што је разумљиво када се има у виду веома специфична и од европске различита социјално-политичка, класна и национална структура ових земаља.

16.2. *Научну страну* марксизма-лењинизма не експликује Партија рада Кореје, а КП Кине и Монголска народнореволуционарна партија га називају *учењем*. Притом монголска партија проповеда атеизам, док га кинеска и корејска подразумевају као конституент марксистичког филозофског материјализма.

16.3. *Хуманистичку страну* свога погледа на свет не помињу КП Кине и Партија рада Кореје, док га Монголска НРП укључује у морално-етички кодекс. Аксиолошко-етичку компоненту детаљно разрађује Монголска НРП, у основним потезима КП Кине и ПР Кореје. Уметничко-естетску компоненту помиње само програмски документ Монголске НРП изјашњавајући се за „социјалистички реализам“.

16.4. Ни једна од ове три партије у својим програмским документима не помиње дијалектички и историјски материјализам, али су та документа у својој суштини материјалистичка и дијалектичка у духу Маркса, Енгелса и Лењина, са снажно наглашеном спецификацијом на услове ових земаља.

17.1. Обе партије у *ваневропским капиталистичким земљама* — КП САД и КП Канаде — чија смо програмска документа анализирали, заснивају свој рад на *научном социјализму или*

марксизму-лењинизму, уз снажну спецификацију на своје услове и уверење у могућност мирног пута у социјализам.

17.2. *Научност* марксизма-лењинизма веома снажно истичу и КП Канаде и КП САД, али ова друга прима у своје редове и вернике.

17.3. *Хуманистичку страну* веома наглашавају обе ове партије у својим програмским документима. Аксиолошко-етичку компоненту КП САД само назначавача, а у нешто већем степењу КП Канаде; ни једна од њих не бави се уметничко-естетском компонентом свога погледа на свет.

17.4. *Дијалектички и историјски материјализам* не помињу програмска документа ове две партије; програм КП САД, међутим, слично Стаљину, скицира свој *материјалистички поглед и дијалектичку методу* и детаљније излаже принципе марксистичког природноисторијског детерминизма као битне компоненте слободе људског деловања.

6. ЗАКЉУЧАК

У крајњем изводу можемо са пуном аргументованошћу тврдити:

18.1. Све комунистичке и радничке партије савременог света чије смо програмске документе анализирали — укупно 34 — укључујући и нашу Партију, као свој поглед на свет прокламују, примењују и разрађују „*научни социјализам*“ или „*марксизам-лењинизам*“; само једна од њих (СРП Норвешке) позива се искључиво на *марксизам*, а само једна (Албанска партија рада) и на Ј. В. Стаљина као на класика марксизма уз Маркса, Енгелса и Лењина.

18.2. Са неколико изузетака које чине партије „социјалистичког лагера“, готово све остале партије (међу њима и неке источноевропске) истичу своју *самосталност, аутономност и специфичност својих путева у социјализам* — у чему се инспиришу примером СКЈ, иако то ниједна од њих не истиче. Ова специфичност се протеже и на *погледе на свет* ових партија и достиже стварно највиши домет у програмским документима и пракси трију азијских партија и у најновијим прокламацијама партија еврокомунизма.

18.3. Користећи марксизам-лењинизам као органон револуције („руководство за акцију“) све комунистичке и радничке партије савременог света више или мање експлицитно теже *спајању његове научне и хуманистичко-етичке стране*.

18.4. Само совјетска, бугарска, чехословачка и донекле источнонемачка партија прокламују *атеизам*, а три партије (италијанска, холандска и КП САД) у своје редове примају и вер-

нике, док се остале не изјашњавају отворено о тој консеквенци марксистичког филозофског материјализма који иначе заступају.

18.5. *Дијалектички и историјски материјализам као филозофску основу свога погледа на свет* у својим програмским документима обрађују експлицитно само три партије (КПСС, ЈСП Немачке и Швајцарска партија рада), парцијално још три (Бугарска КП, КП Норвешке и КП САД), док остале као свој поглед на свет сматрају *марксизам-лењинизам у целини*.

19. Поглед на свет и политичку праксу низа *социјалистичких и социјалдемократских партија* данашње капиталистичке Европе карактерише *плуралистичко-еклектичка беспринципијелност*, експлицитно *одбацавање марксизма а поготову лењинизма* и прихватање грађанско-либералних погледа на свет утопијског „социјализма са људским ликом“, заснованог на приватној својини и стварној доминацији буржоазије.

20. *Марксизам-лењинизам је, дакле, теоријска основа свих досадашњих социјалистичких револуција XX века,⁵ а његов материјализам и дијалектика имплицитно или експлицитно филозофски поглед на свет радничког покрета нашег доба, научно заснован, али са најдубљим конкретно-хуманистичким смислом и садржајем.*

Andrija STOJKOVIĆ

QUESTION DE LA VISION DU MONDE DANS LES DOCUMENTS
OFFICIELS DES PARTIS COMMUNISTES

R é s u m é

Dans son rapport l'auteur expose les visions du monde de 34 Partis communistes et ouvriers du monde contemporain et arrive aux conclusions suivantes: (1) Ils prennent tous le marxisme-léninisme comme point de départ; le Parti socialiste ouvrier de Norvège allègue uniquement le marxisme, tandis que le Parti albanais du travail invoque aussi Staline. (2) La plupart des Partis font ressortir leur autonomie et le caractère spécifique de la voie vers le socialisme de leurs pays respectifs. (3) Ils tendent tous à joindre le côté scientifique et le côté humaniste et éthique du marxisme. (4) Les Partis soviétique, bulgare et tchécoslovaque et, dans une certaine mesure, le Parti est-allemand sont seuls à proclamer l'athéisme; les Partis italien, des Pays-Bas et des États-Unis d'Amérique admettent aussi les croyants dans leurs rangs, tandis que chez les autres Partis l'athéisme est présupposé. (5) La plu-

⁵ О суштини и теоријској основи кубанске револуције видети: А. Б. Стојковић, *Фидел Кастро и марксизам-лењинизам*, Повеља, 9—10, 1973, стр. 16—26.

part des Partis adoptent, comme leur vision du monde, le marxisme-léninisme dans son ensemble; les Partis soviétique, est-allemand et suisse partent du matérialisme dialectique et historique et moins explicitement le font la Ligue des Communistes de Yougoslavie, les Partis communistes bulgare, norvégien et celui des États-Unis d'Amérique.

A l'opposé des Partis communistes et ouvriers, la vision du monde et la pratique politique des Partis socialistes et social-démocrates actuels sont caractérisées par: (1) le pluralisme et l'éclectisme, (2) le rejet du marxisme et surtout du léninisme et (3) l'acceptation des vues et de la politique de bourgeoisie libérale.

Le marxisme-léninisme est, donc, la base théorique de toutes les révolutions socialistes qui se sont produites jusqu'à présent au XXe siècle et le matérialisme dialectique et historique, fondé sur les principes scientifiques et humanistes, représente, implicitement ou explicitement, la vision du monde philosophique des mouvement ouvriers de notre époque.

